

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32782/pyuv.v5.2023.15>**К. М. Буряк***orcid.org/0000-0001-6265-9706**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри підприємництва, організації виробництва
та теоретичної і прикладної економіки**Українського державного хіміко-технологічного університету*

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СІМЕЙНІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми. Вивчаючи методологічні засади дослідження злочинності у сімейній сфері ми зможемо здійснити комплексне та системне дослідження цього виду злочинності. Оскільки, методологічні засади дослідження злочинності у сімейній сфері це не тільки пізнання об'єкта і предмета, це також і сукупність певних методів практичної діяльності, які регулюють і забезпечують вірний вибір заходів попередження такої злочинності правоохоронними органами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Деякі аспекти вивчення методологічних засад злочинності у сімейній сфері були об'єктом дослідження таких вчених, як: Л. М. Барбарош, А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, А. П. Закалюк, М. С. Кельман, Г. В. Кириченко, М. В. Костицький, О. Г. Кулик, О. М. Литвинов, С. В. Лучко, М. І. Панов, П. М. Рабінович, Г. В. Федотова. Проте, залишається актуальним дослідження окремих методологічних засад злочинності у сімейній сфері.

Метою статті є дослідження методологічних засад злочинності у сімейній сфері.

Виклад основного матеріалу. Події 24 лютого 2022 року внесли суттєві зміни у суспільне життя людей, зокрема, вони торкнулися найціннішого – це життя і здоров'я, волі та свободи, ідентичності, вони також створили передумови вимушеного переселення мільйонів людей, стали причиною розпаду сім'ї, втрати дітей, внесли в кожную родину психологічну втому і свої корективи перспектив на майбутнє. Більше того, вони породили і підняли на новий рівень проблему злочинності в сімейній сфері.

І ми поки, що не усвідомлюємо, наскільки ця проблема після нашої Перемоги над ворогом – державою агресором російською федерацією змінить уклад сімейних відносин у родині. Отже, дослідження методологічних засад злочинності у сімейній сфері передбачає насамперед визначення вченими певного методологічного інструментарію, який ґрунтується на принципах,

сучасних методах пізнання цього суспільно правового явища.

Оскільки проведений нами поглиблений аналіз наукових праць з даної проблематики показує, що не всі вітчизняні вчені виокремлювали у окремий підрозділ саме методологічні засади свого дослідження, ми обумовили свій вибір саме через призму теоретико-методологічного інструментарію пізнати ті явища і процеси, що відбуваються у сімейній сфері.

Взагалі, проблема методологічних засад дослідження була і залишається актуальною для кримінологічної науки, оскільки вона останнім часом все більше привертає увагу вітчизняних вчених для поглибленого вивчення проблем злочинності в Україні. Отже, дослідження злочинності у сімейній сфері не є виключенням, більше того саме методологія обумовлює теоретичну і практичну значимість попередження та запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються у сімейній сфері.

В контексті вищенаведеного, ми підтримуємо позицію вітчизняного вченого О. Г. Кулика про те, що використання при аналізі всіх наявних джерел інформації про злочинність, залучення до аналізу достовірної інформації, переважне використання при аналізі даних суцільного спостереження та вибіркового репрезентованих даних, використання при аналізі найпростіших методів і методик попередження злочинності є найбільш придатними для сприйняття практичними працівниками правоохоронних органів та громадськістю [1, с. 53].

Водночас, вчений переконає нас, що застосування складних методик дослідження є доцільним тільки у випадках, коли встановлення певних тенденцій і закономірностей іншим шляхом неможливо. Інша вітчизняна вчена Г. В. Федотова, яка досліджуючи «Кримінальний проступок: правова природа, сутність та шляхи удосконалення» дійшла висновку, що всі наукові дослідження проводяться передусім в інтересах практики та подальшого розвитку теорії, вони

також здійснюються з метою подолання окремих труднощів, які виникли в процесі пізнання нових явищ, пояснення раніше невідомих фактів [2, с. 25].

Вищенаведені міркування вчених показують, що застосування методологічних засад злочинності у сімейній сфері створює передумову об'єднання низки загальних і приватно-наукових методів, завдяки яким ми використали ті методи, які повно і об'єктивно забезпечать весь процес дослідження і їх застосування здійснюється передусім в інтересах практики, тобто запобігання вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення в сім'ї.

Методологічною основою дослідження на думку вітчизняної вченої Г. В. Кириченко є сучасна теорія наукового пізнання соціальних явищ, в основі якої – діалектична теорія та системно структурний підхід, що дає змогу охопити два взаємопов'язані рівні пізнання: теоретичний та емпіричний. Щодо вибору та використання конкретних методів дослідника зазначає, що вони залежать від мети пізнання на певному етапі дослідження [3, с. 15]. Вважаємо, що такий підхід вітчизняної вченої до методологічних засад обумовлений не тільки результатами власного дослідження, а також забезпеченням якісного відмежування від інших досліджень у даній сфері.

Варто зазначити, що вітчизняний вчений С. В. Лучко у власному дослідженні переконує наукову спільноту в тому, що методологічний інструментарій відповідних досліджень залишається переважно атрибутивною, складовою дисертаційних робіт, монографій, оскільки будь-яке дослідження розпочинається з окреслення методологічних засад щодо напрямків здобуття необхідної інформації, її творчої потреби й закріплення значущих факторів [4, с. 151].

Отже, поділяючи позицію вченого щодо методологічних засад ми робимо висновок, що використання власного методологічно інструментарію дослідження злочинності у сімейній сфері посилить не тільки теоретично-пізнавальну, а і практичну його складову.

Цікавою для нашого дослідження є думка вітчизняного кримінолога І. Г. Богатирьова про те, що методологічні засади злочинності у сімейній сфері – це ключ не тільки теоретичного обґрунтування даної злочинності, її осмислення, пізнання, здійснення наукового аналізу проблем, які вчений занотує у власному дослідженні, а й практичне бачення вченого основних видів домашньої злочинності, вплив на її процеси фонових явищ [5, с. 15].

Найчастіше методологія дослідження провадиться вченими з використанням загальнофілософських, загальнонаукових та спеціально-юридичних методів. Їх поєднання на думку

вітчизняної дослідниці Л. М. Барбарош дозволяє під час проведення дослідження об'єктивно та всебічно висвітлити окремі аспекти проблематики, наприклад, щодо ролі прокуратури у сфері запобігання домашній злочинності. Тому, методологія розглядається вченими як теорія методів дослідження, створення концепцій, моделей про теорію науки або систему методів дослідження [6, с. 33].

Ми вважаємо достатньо обґрунтованою думку вітчизняного вченого теоретика П. М. Рабіновича, який доводить, що використання концептуальних підходів, методологічних принципів, норм і методів повинно відповідати принаймні таким трьом постулатам:

- об'єктивна зумовленість обраних методів дослідження його предметом, адже саме предмет дослідження (тобто певна сторона, грань, властивість об'єкта дослідження) зумовлює вибір дослідницького методу, визначає можливі межі його застосування, придатність у дослідженні тих чи інших аспектів;

- необхідність встановлення єдиної істини, вірогідність якої можна довести й перевірити за допомогою певного об'єктивного критерію;

- неодмінним показником прийнятності, евристичності певного концептуального підходу та дослідницького методу є спроможність наближувати, приводити до розкриття соціальної сутності явища, яке вивчають (а не до її приховування, або затушовування) [7, с. 24–25].

З урахуванням вищевикладеного методологічні засади злочинності у сімейній сфері варто віднести до складних системних об'єктів дослідження, тому їхня складність, багатоаспектність і соціальний характер, вимагають від дослідника застосувати такий методологічний інструментарій який би комплексного, всебічного вивчив питання причин та умов злочинності в сімейній сфері і надав конкретні рекомендації щодо її запобігання.

Цікавою в контексті нашого дослідження є позицію вітчизняного вченого Ю. О. Новосад, який розробляючи власний методологічний інструментарій дослідження дійшов висновку, що методологія є одним із важливих компонентів будь-якого дослідження. Саме тому і сьогодні багато вчених розглядають діалектичний матеріалізм в якості загальної методології для юридичних наук, хоча як далі пише дослідник, що світова філософія аж ніяк не зводиться до цього напрямку.

У власному дослідженні вчений робить висновок, що у зміст методології вкладаються певні ідеологічні бачення, керований світогляд, ізоляція від європейської та світової культури. Водночас, в результаті дослідження обґрунтовується новітня методологія. Отже, під методологією дослідження

вчений пропонує розуміти своєрідну матрицю чи систему координат, що формує пошук певних прийомів, способів дослідження, необхідних для отримання відповідного результату, який ґрунтується на обраних методах дослідження певної методологічної лінії, й на визначених статистичних даних з їх науковим узагальненням [8, с. 30–31, 33].

Така позиція вченого кореспондується з нашим баченням на методологічні засади дослідження злочинності в сімейній сфері, оскільки даний напрямок є актуальним і потребує від дослідника використання сучасних форм і методів пізнання проблеми. Водночас, методологічні засади надали можливість отримати результати, зміст яких зводяться для вирішення завдань і мети нашого дослідження.

В процесі проведення дослідження ми звернули увагу на позицію вітчизняного вченого А. П. Закалюка, який зауважував, що вищою формою пізнання є наукове знання, що є результатом наукового дослідження, яке відрізняється від інших форм пізнання своїми якісними ознаками, які характеризують саме науковий метод, у залежності від якого перебувають усі інші елементи, зокрема й результат наукового пізнання [9, с. 96–97]. Думка академіка кореспондується з позицією вітчизняного вченого П. М. Рабінювича, який у статті до юридичної енциклопедії пише, що методологія юридичної науки – це система підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їхнього використання при вивченні державно-правових явищ [10, с. 618].

Важливе значення для нашого дослідження мають також і методологічні принципи, оскільки вони значною мірою зумовлюють результат нашого дослідження і забезпечують нам теоретично осмислити предмет наукового пошуку. З цього приводу вітчизняний вчений О. М. Литвинов зазначає, що саме принципи дослідження служать допустимими умовами проникнення у предмет згідно з висунутими концептуальними ідеями [11, с. 618].

Крім того, надзвичайно важливу роль у дослідженні злочинності у сімейній сфері ми відносимо методології, оскільки на думку М. І. Панова вона завжди була і є однією із центральних проблем теорії пізнання об'єктивної дійсності, значною мірою визнання шляхів та засобів нових достовірних знань [12, с. 14]. І хоча злочинність у сімейній сфері має доволі складний об'єкт дослідження, методологічні засади ми безпосередньо пов'язуємо з пізнанням вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення у сімейно-побутовій сфері.

Тому, методологічний інструментарій дослідження злочинності у сімейній сфері ми розглядаємо, як дорожню карту вирішення поставленого нами науково-дослідницького завдання.

Вважаємо за необхідне процитувати погляд вітчизняного вченого М. В. Костицького про те, що методологія – це вчення, цілісна теорія з поняттями й категоріями, світогляд, через призму яких і здійснюється пізнання за допомогою методів у відповідності з технологією їх застосування – методикою [13, с. 3–11].

Цікавою для розуміння методологічних засад дослідження злочинності у сімейній сфері є позиція вітчизняного вченого М. С. Кельмана. Він, вивчаючи методологію як форму мислення і складову культури, підкреслює, що методологія – це мистецтво, яке виражається не лише в правильному виборі методу або деякій їх органічній комбінації, а й в умілому застосуванні обраного методу, уникненні його негативних сторін, які тією чи іншою мірою властиві кожному методу за наявності його позитивних сторін [14, с. 203].

Оскільки вітчизняна вчена А. Б. Блага пропонує розглядати методологію у двох площинах: як теоретичну (вона формується розділом філософського знання – гносеологією або епістемологією) та як практичну (орієнтовану на вирішення практичних проблем і цілеспрямоване перетворення світу) – це програма (алгоритм), набір прийомів і способів того, як досягти бажаної практичної мети і не погрішити проти істини чи того, що ми вважаємо істинним знанням [15, с. 44–46].

А інші вітчизняні вчені М. І. Панов та Н. О. Гутарова, розглядають методологію, з одного боку як систему компонентів, що її утворюють (світоглядні, загальні, спеціальні теорії й концепції тощо), а з іншого, як засоби і принципи пізнання, що забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про об'єкт і предмет дослідження [16, с. 291].

Вищенаведені міркування вчених показують, що методологія дослідження займає важливу роль у пізнанні тих явищ і процесів, що є предметом дослідження вченого.

Висновки. Дотримуючись такого розуміння методології, робимо висновок, що методологічні засади дослідження злочинності у сімейній сфері варто розглядати як інтегральне явище, зміст якого, передбачає загальні і спеціальні компоненти, що в сукупності забезпечують методикою пізнання проблеми, яка стала на порядок денний дослідження. Отже, дослідження злочинності у сімейній сфері в Україні, не може не кореспондуватися з позиціями вчених про те, що методологічні засади мають розглядатися вченим як обов'язковий елемент, оскільки саме в ньому дослідник розкриває знаннями щодо форм і методів такого дослідження. При цьому пропонує науковій спільноті власний варіант методологічного інструментарію.

Література

1. Кулик О.Г. Злочинність в Україні: тенденції, закономірності, методи пізнання: монографія. Київ : Юрінком ІНТЕР, 2011. 288с.
2. Федотова Г.В. Кримінальний проступок: правова природа, сутність та шляхи удосконалення: монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2016. 312 с.
3. Кириченко Г.В. Запобігання контрабанді наркотичних засобів (кримінологічне дослідження): монографія/ за заг. ред. д-ра. юрид наук, проф. Богатирьова І.Г. К. : ВД «Дакор», 2014. 228 с.
4. Лучко С.В. Методологія дослідження пенітенціарної системи України. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*. Серія: Юридичні науки. 2013. № 2. С. 151-157.
5. Domestic Crime in Ukraine: A Criminological Model / Bogatyrhov I. G., Bogatyrhov A. I., Bogatyrhova O. I. et. al. Brookline: Toliman. 2020. 136 p.
6. Барбарош Л. М. Методологічні засади дослідження домашньої злочинності в Україні. *Danish Scientific Journal*. København, Denmark. 2021. № 47. Vol. 2. С. 32–35.
7. Рабінович П.М. Наука філософії права: до характеристики предмета й методології. *Проблеми філософії права*, 2003. Т. 1. С. 23–26.
8. Новосад Ю.В. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчої діяльності : монографія. Луцьк : ПраТ «Волинська обласна друкарня», 2019. 462с.
9. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Кн. 3. Практична кримінологія. Київ.: Вид. дім. «ІнЮре», 2008. 320 с.
10. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. Т. 3: К–М. Київ: Укр. енцикл., 2001. 789 с.
11. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків. Вид-во Харк.нац. ун-ту внутр. справ, 2008. 446с.
12. Панов М.І. Проблеми методології науки кримінального права: вибр. наук. пр. Харків : Право, 2018. 472 с.
13. Костицький М.В. Деякі питання методології юридичної науки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. №1. С. 3-11.
14. Кельман М. С. Методологія як форма мислення і складова культури дослідника: навч. посіб. / за заг. ред. М. С. Кельмана. Львів: Растр-7, 2017. 220 с.
15. Блага А. Б. Можливості методу контент-аналізу преси при дослідженні проблеми насильства в сім'ї стосовно неповнолітніх. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. Вип. 30. С. 44–46.
16. Панов М.І. Методологічні засади дослідження проблем Особливої частини кримінального права. Проблеми законності: академ. зб. наук. пр. / відп ред: В.Я. Тацій. Харків : Право, 2009. Вип. 100. С. 291.

Анотація

Буряк К. М. Методологія дослідження злочинності у сімейній сфері. – Стаття.

У статті зазначено, що злочинність у сімейній сфері – це суспільно-небезпечне явище, яке формується у сім'ї шляхом вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення, а тому потребують з боку держави та її інституцій законодавчого впливу шляхом застосування загальнонаукових, спеціально-наукових та індивідуально-профілактичних методів, які можуть забезпечити повноту об'єктивного кримінологічного аналізу досліджуваного предмета. Дослідження методологічних засад злочинності у сімейній сфері передбачає насамперед визначення вченими певного методологічного інструментарію, який ґрунтується на принципах, сучасних методах пізнання

цього суспільно правового явища. Акцентована увага, що застосування методологічних засад злочинності у сімейній сфері створює передумову об'єднання низки загальних і приватно-наукових методів, завдяки яким ми використали ті методи, які повно і об'єктивно забезпечать весь процес дослідження і їх застосування здійснюється передусім в інтересах практики, тобто запобігання вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення в сім'ї. Варто також наголосити, що дослідження злочинності у сімейній сфері потребує інноваційного підходу до методологічного інструментарію, як з позиції об'єкта так і предмета вивчення. В процесі дослідження запропоновано, що кожен окремо взятий методологічний підхід при вивченні злочинності у сфері сімейних відносин зазвичай може бути реалізований багатовекторним шляхом застосування тих методів, які забезпечать досягнення наукового результату. Розуміння вченими об'єкта і предмета дослідження через призму методологічних засад дозволить у повному обсязі, всебічно та ґрунтовно розкривати об'єктивні закономірності злочинності у сімейній сфері, визначити шляхи пізнання такої злочинності та надавати практичні рекомендації щодо її попередження Національною поліцією України, громадськими організаціями, волонтерами тощо.

Ключові слова: методологічні засади, методологічний підхід, злочинність у сімейній сфері, кримінологічне правопорушення.

Summary

Buriak K. M. Methodology of crime research in the family sphere. – Article.

The article states that crime in the family sphere is a socially dangerous phenomenon that is formed in the family by the perpetrator committing a criminal offense, and therefore requires legislative influence from the state and its institutions through the application of general scientific, special scientific and individual – preventive methods that can ensure the completeness of an objective criminological analysis of the subject under investigation. The study of the methodological foundations of crime in the family sphere presupposes, first of all, the determination by scientists of a certain methodological toolkit, which is based on the principles and modern methods of understanding this socio-legal phenomenon. Emphasized attention that the application of the methodological principles of crime in the family sphere creates a prerequisite for combining a number of general and private scientific methods, thanks to which we used those methods that will fully and objectively ensure the entire research process and their application is primarily in the interests of practice, that is, preventing the offender from committing a criminal offense in the family. It is also worth emphasizing that the study of crime in the family sphere requires an innovative approach to methodological tools, both from the standpoint of the object and the subject of study. In the research process, it is proposed that each separate methodological approach to the study of crime in the field of family relations can usually be implemented in a multi-vector way by applying those methods that will ensure the achievement of a scientific result. Scientists' understanding of the object and the subject of research through the prism of methodological principles will allow to fully, comprehensively and thoroughly reveal the objective patterns of crime in the family sphere, determine the ways of knowing such crime and provide practical recommendations for its prevention by the National Police of Ukraine, public organizations, volunteers etc.

Key words: methodological principles, methodological approach, crime in the family sphere, criminological offense.